

Nr 31.

Ankom till riksdagens kansli den 21 april 1944 kl. 1 em.

Utlåtande i anledning av väckt motion om försäljning av kronan tillhöriga $\frac{1}{4}$ mantal Enbogen nr 1 i Åre socken.

(2:a avd.)

I en inom andra kammaren väckt, till jordbruksutskottet hänvisad motion, nr 9, av fru *Rydh Munck af Rosenschöld m. fl.* har hemställts, att riksdagen måtte medgiva att det Kungl. Maj:t och kronan tillhöriga hemmanet Enbogen nr 1 om $\frac{1}{4}$ mantal i Åre socken av Jämtlands län må försälas till nuvarande arrendatorn Anton Hansson på i motionen angivna villkor.

I fråga om de skäl som anförts till stöd för detta yrkande hänvisas till motionen.

Utskottet har i vederbörlig ordning inhämtat utlåtanden över motionen av kammarkollegiet och länsstyrelsen i Jämtlands län. Vid sistnämnda utlåtande finnas fogade yttranden av överlantmätaren och lappfogden i länet.

Av handlingarna i ärendet inhämtas följande:

Fastigheten Enbogen nr 1 om $\frac{1}{4}$ mantal eller Enbogen 1¹, krono under allmän disposition, har under beteckningen litt. K. redovisats å karta och i handlingar rörande avvitrting inom Åre socken, avslutad den 23 november 1833. Fastigheten har därvid angivits innehålla:

inrösningsjord	198,2779 hektar
avrösningsjord	356,4699 »
impediment	13 213,1417 »

Summa 13 767,8895 hektar.

På avvitrtingskartan finnes inom Enbogens gränser upptaget ett område under figurnummer 166, vilket anges såsom Nybygge. I beskrivningen anges området som Nybyggesplats med en areal av 5 tunnland 28 kappland. Läget av området synes överensstämma med den bebyggelse, som å generalstabens karta är upptagen såsom Rundhögen. I dagligt tal benämnes hela fastigheten Rundhögen.

Fastigheten uppläts den 1 mars 1890 på arrende till Iver Iverssen och hans hustru Serina Olsdotter. Kontraktet med Iverssen synes ha upphört att gälla från och med den 20 mars 1900, då Jonas Johansson undertecknade kontrakt rörande arrende av fastigheten för 10 års tid, nämligen till midfastan 1910, vilket kontrakt den 4 december 1909 förlängdes för ytterligare 20 år, eller till den 14 mars 1930. Jonas Johansson överlät emellertid kontraktet från och med den 14 mars 1917 på sonen Johan Johansson, vilken i sin tur överlät detsamma på sin broder Karl Johansson från och med den 14 mars 1927.

Sedan denne under sommaren 1931 anhållit att bliva befriad från avtalet, upprättade länsstyrelsen den 9 januari 1932 kontrakt med nuvarande arrendatorn Anton Hansson för tiden den 14 mars 1932—den 14 mars 1950.

Kammarkollegiet har under återopande av innehållet i länsstyrelsens, överlantmätarens och lappfogdens yttranden avstyrkt bifall till motionen.

Länsstyrelsen har funnit sig nödsakad att avstyrka bifall till motionen samt anfört följande:

Av motionens motivering torde framgå, att försäljningen avsetts omfatta endast den odlade jorden av ifrågavarande hemman, med en areal av omkring 3 hektar jämte därtill hörande byggnader. För upplåtelse med äganderätt erfordras sålunda avstyckning av detta område. Såsom närmare framgår av överlantmätarens yttrande läser emellertid ett avskiljande av området på sätt motionärerna tänkt sig icke kunna ske med stöd av gällande jorddelningslag, enär fastigheten komme att sakna betesmarker och stödskog. Ett utvidgande av förslaget till att omfatta jämväl försäljning av sådana marker torde med hänsyn till storleken av de områden som därvid erfordrades, knappast kunna ifrågakomma. Därest emellertid, trots vad sålunda framhållits, försäljning skulle tänkas äga rum på de i motionen angivna villkor, komme möjligheterna för köparen, Hansson, att försörja sig å jordbruket icke att förbättras, enär han vid sådant förhållande ginge miste om den hjälp, som han i egenskap av arrendator nu kan erhålla av kronan i form av bidrag till byggnationer, husbehovssåg m. m. Enligt vunen erfarenhet hava sådana stödåtgärder visat sig vara nödvändiga särskilt å fjälljordbruket. I detta sammanhang vill länsstyrelsen framhålla dels att möjligheten för arrendatorer av ifrågavarande slag att erhålla hjälp även från egnahemsstyrelsen icke är utesluten, dels ock att de byggnadsbidrag, som enligt tillämpad praxis lämnas dylika arrendatorer från lappväsendet, med hänsyn till nuvarande prisläge i vissa fall äro otillräckliga. Frågan om ändrade villkor för arrenden å renbeteslanden i länet läser emellertid, enligt vad länsstyrelsen under hand inhämtat, komma att upptagas till behandling i samband med den utredning rörande lappväsendet i Jämtlands län, som f. d. generaldirektören L. Berglöf för närvarande verkställer jämlikt av Kungl. Maj:t den 28 januari 1944 meddelat uppdrag.

Ett enskilt förvärv av ifrågavarande område med äganderätt skulle givetvis underlätta områdets utnyttjande för turiständamål. Ur allmän synpunkt torde dock av skäl, som lappfogden framhållit, något behov härav ej föreligga. I varje fall läser det icke vara berättigat att likställa det nu ifrågasatta förvärvet med Svenska Turistföreningens förvärv av mark i Västra Vålådalen. I sistnämnda fall var köparen en ideell sammanslutning med vittomfattande allmännyttig verksamhet, som måste anses intaga en särställning i förhållande till andra spekulanter å jord inom renbetesfjällen. Försäljningen i Vålådalen avsåg dessutom endast avrösningsjord, vars avskiljande icke inverkade på fastighetens jordbruk. Då området utgjorde tomt för en därstädes redan befintlig turiststation, innebar försäljningen i själva verket icke heller annat än ett fastställande av ett sedan lång tid tillbaka rådande förhållande. Vid ärendets behandling i riksdagen uttalade även jordbruksutskottet, vars majoritet tillstyrkte försäljningen, att dess ståndpunkt i ärendet icke finge anses innebära något ställningstagande till framtida försäljningar av liknande art.

Inom renbeteslanden i länet finnas för närvarande ett flertal arrendatorer och innehavare av stugor, som kunna återropa samma och likartade skäl för friköp som i motionen återopats till förmån för Hansson. I vissa fall torde

skälen vara mera bärande. Ett bifall till motionen skulle därför komma att bli av stor principiell innebörd och innebära ett väsentligt avsteg från de principer, som hittills tillämpats i fråga om försäljning till enskilda av mark inom de för lapparna upplåtna områdena. Ett dylikt avsteg med prejudicerande verkningar bör ej ske, innan en allsidig utredning skett rörande ifrågavarande arrendatorers ställning och möjligheten att finna grunder, enligt vilka utan åsidosättande av lappväsendets intressen, friköp av arrenderade lägenheter i renbeteslanden skulle kunna medgivas. En utredning i sistnämnda avseende borde lämpligen kunna ske i samband med den utredning, som uppdragits åt f. d. generaldirektören Berglöf.

Överlantmätaren har anfört i huvudsak följande:

Av länsstyrelsens resolutionsbok för den 1 september 1890 framgår, att Jon Andersson blivit antagen till åbo å kronohemmanet Enbogen nr 1 den 16 december 1843. Jon Anderssons äldste son Lars Jonsson, vilken icke var i laga ordning antagen till åbo, upplät genom avhandling den 6 september 1860 den åborätt till hemmanet, som tillkom honom, till Ole Iversen från Meråker. Ole Iversen, vars åborätt icke heller blivit fastställd av länsstyrelsen, efterlämnade såsom dödsbodelägare änkan Karin Iversen och sonen Iver Iversen, vilka hos länsstyrelsen ansökte om åborätt, varefter även å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar ansöktes om samma rätt. Nyssnämnda dödsbodelägare hade nämligen genom avhandling den 7 juli 1889 upplåtit besittningsrätten till hemmanet till kronan. Länsstyrelsen prövade på grund därav lagligt att villkorligt inrymma Kungl. Maj:t och kronan i besittningsrätten till Enbogen nr 1 intill dess beslutet vunnit laga kraft. När så skett, skulle inrymningsbrev utfärdas för Kungl. Maj:t och kronan.

Då fastigheten efter denna tidpunkt av kronan utarrenderats, torde besittningsrätten även slutgiltigt övergått till kronan.

Av det anförda framgår, att kronan aldrig avhänt sig äganderätten till fastigheten, som under tiden 1843—1890 varit upplåten under åborätt och därefter varit utarrenderad. Redan före 1843 har fastigheten enligt avvittlingshandlingarna varit bebyggd.

Enligt motionens hemställan skulle upplåtelsen avse det Kungl. Maj:t och kronan tillhöriga hemmanet Enbogen nr 1 om $\frac{1}{4}$ mantal i Åre socken. Av motionens innehåll i övrigt synes emellertid syftet med densamma vara att försäljningen endast skulle omfatta den odlade jorden, med en areal om cirka 3 hektar med därtill hörande byggnader, vartill skulle höra rätt till jakt och fiske samt slätter och mulbete.

Skulle försäljningen omfatta hela fastigheten inträder ingen ändring i fastighetsbildningen. För upplåtelse med äganderätt av den odlade jorden fordras, att denna avskiljes till särskild fastighet, vilket icke kan ske annat än genom avstyckning.

Genom avstyckning kunna bildas fastigheter avsedda till jordbruk eller skogsbruk eller för sådant ändamål som omnämnes i 19 kap. 3 § andra stycket fjärde punkten jorddelningslagen.

De materiella förutsättningarna för att avstyckning får ske äro, att den därigenom bildade fastigheten blir lämplig att på varaktigt sätt användas för avsett ändamål.

Det här ifrågavarande området är med hänsyn till omfattningen och ägosammansättningen icke att anse såsom bostadslägenhet.

Vid bildandet av en småbrukslägenhet skall enligt ovan åberopade lagrum tillses, att till lägenheten lägges erforderligt bete. Betesbehovet torde icke kunna tillgodoses inom det föreslagna området. Det är icke tillåtet att i samband med avstyckning bilda servitut för rätt till bete och slätter.

För bildande av jordbruksfastighet erfordras att fastigheten tillägges skogs- mark i sådan omfattning att icke endast dess behov av husbehovsskog utan även behovet av stödskog tillgodoses. För uppnående av detta torde inom här ifrågakvarande trakt ett avsevärt område erfordras.

På grund av höjden över havet, cirka 600 meter, och belägenheten under fjället måste ett jordbruk härstädes huvudsakligen inriktas på boskapsskötsel, vilket dock icke synes vara möjligt med de ägor, som äro avsedda att tilläggas området med äganderätt.

Liksom, enligt vad förut framhållits, betes- eller slåttservitut icke kan bildas vid avstyckning kan icke heller servitut bildas för rätt till erforderligt skogsfång eller till jakt och fiske. Skola nämnda rättigheter tilläggas styckningslotten, måste detta ske genom särskild upplåtelse och med rätt till in-teckning i fastigheten Enbogen nr 1.

Att på sätt motionen väl torde avse bilda en fastighet bestående av inägorna till Enbogen nr 1 med en areal av cirka 3 hektar och med rätt till jakt och fiske samt slätter och mulbete torde icke med stöd av gällande jorddelningslag kunna ske.

Det kan antecknas, att det område, som upplåtits vid Västra Vålådalen, omfattande 5,87 hektar, utgöres av endast avrösningsjord och är avsett till tomt för befintlig turiststation. Avskiljandet inverkar icke på å fastigheten befintligt jordbruk.

Lappfogden avstyrker bifall till motionen samt anför i huvudsak följande:

I motionen framhålls, att »det blivit ett livsintresse för arrendatorn att med äganderätt få förvärva den lilla egendomen» att »den odlade jorden, som utgör 3 hektar, började brytas av hans svärfar, Jonas Johansson, att det beträffande en eventuell försäljning av inägojorden å Enbogen skulle föreligga samma skäl som vid försäljning av tomt vid Västra Vålådalen till Svenska Turistföreningen, att familjen Hansson skulle vara duktig, varför det vore angeläget att möjliggöra familjens kvarblivande å hemmanet, som eljest befaras kunna komma att sakna åbo och att »försäljningen skulle avse den odlade jorden på omkring 3 hektar samt de på egendomen uppförda byggnaderna» med åtföljande rätt för köparen av inägojorden och åbyggnaderna till jakt, fiske, slätter samt bete å utmarker, som fortfarande skulle vara i kronans ägo.

Den inägojord, varom nu är fråga, var uppodlad innan arrendatorn Hanssons svärfader den 20 mars 1900 övertog hemmanet. För arrendetiden har Hansson i nu gällande arrendekontrakt åtagit sig byggnadsskyldighet. Efter särskild framställning har Hansson fått tillstånd att enligt företedd ritning ombygga gamla mangårdsbyggnaden i stället för att uppföra en ny. Som bidrag till detta byggnadsarbete beviljade länsstyrelsen den 18 mars 1935 ett belopp å 500 kronor, varå förskott den 12 juni 1935 utanordnats å 276 kronor 78 öre men byggnaden är ännu varken färdigställd inuti eller målad utvändigt. Till uppförande av såghus för hemmanets husbehovssåg beviljade länsstyrelsen den 27 december 1940 bidrag med 200 kronor. Vid besök å hemmanet den 15 februari 1944 har konstaterats, att såghuset, som ligger cirka 100 meter norr om och synligt från gårdsplanen, var omålat och saknade luckor för den öppning i norra långväggen, där sågtimret rullas in, så att drivsnö låg på den nya sågbänken och på sågremmen.

Intet är under åren åtgjort till åstadkommande av ny ladugårdsbyggnad och ny sommarladugård. Efter särskild framställning lämnade länsstyrelsen den 22 februari 1934 Hansson tillstånd att å utmarken efter vinterleden Storlien—Blåhammaren uppföra en mindre byggnad, vari turister vintertid skulle tillhandahållas kaffe. Tio år ha sedan dess gått, men intet är gjort för denna

byggnad. Den 24 februari 1943 besökte lappfogden hemmanet och vidtalade Hansson att mot kontant ersättning ombesörja att några lass stängselstolpar och några ringar stängseltråd (telefontråd) bleve transporterade ett par mil söderut i fjället, för att där hämtas av andra körare. Omsider befanns det, att han icke hade någon möjlighet att hjälpa jordägaren, kronan, med denna transport, varken själv eller genom att vidtala någon av sina grannar i Enkroken eller Storvallen. En gång hade lappfogden vidtalat Hansson att överse och utföra diverse småreparationer utav den del av det år 1933 färdigbyggda renstängslet, som ligger närmast Enbogen. Uppgiften avsåg dels omsättning av stängselstolpar, dels uppfästade av stängseltrådarna på stäl-len, där snödrivor brutit ned stolpar och slitit loss trädar, men resultatet uppmuntrade icke till förnyat uppdrag. Under sin hittillsvarande arrendetid har Hansson innehaft länsstyrelsens förordnande att vara jakt-fisketillsyningsman å kronans marker i trakten av Enbogen, men icke heller i den uppgiften har han lagt i dagen något nämnvärt nit. Han har fått förnyat uppdrag, enär det icke finnes någon, som bor lämpligare till. Detta vore lappfogdens erfarenheter av Hansson och han kunde icke anse honom duktig.

Det framhålls att Rundhögen är bebyggelsens sista utpost mot fjället och detta är riktigt, om man tillägger, att det avser leden Storlien—Blåhammarstugan. Man kan nämligen vandra in i fjällen söder om Enaälven även från Handöl, Enafors och Enkroken samt från Storvallen. Under sommartid begagnas en led från Enkroken söderut, och Störvallen är vintertid sista bebyggelsen efter leden Storlien—Blåhammarstugan, ty vinterleden går väster om och berör icke gården Rundhögen. Sommarleden Storlien—Storvallen—Blåhammarstugan går däremot mellan åbyggnaderna i Rundhögen, varifrån avståndet till Blåhammarstugan är ungefär 9 km och till Storlien 11 km. Då Rundhögen således ligger ungefär mitt på denna sträcka, som är bara 20 km, är Rundhögen ej lämpligt belägen för övernattning — dagspasset blir för kort. På grund härav har det för turisttrafiken Storlien—Blåhammarstugan varken sommar eller vinter någon nämnvärd betydelse, att det finnes folk i Rundhögen. Att någon patrull för räddning av vilsekomna turister skulle kunna i allmänhet utrustas i Rundhögen har lappfogden svårt att tro på, då Hanssons söner (en är svefsare, gift och bosatt i Stockholm, en är banvakt, gift och bosatt i Gevsjön, den tredje är ogift och f. n. skidlärare i Storlien) i bästa fall äro hemma och hjälpa föräldrarna under höbärgningen. Om man i länsstyrelsens protokoll den 31 december 1943 angående sammansättningen av organiserade patruller för räddningstjänsten i fjällen från och med den 1 januari 1944 letar efter någon från Rundhögen, så visar det sig, att 2. patrullen med stationsort i Störvallen helt är sammansatt av manskap från denna by, men icke någon är från Rundhögen.

Hemmanet Rundhögens geografiska läge kan enligt lappfogdens åsikt ej på något sätt liksom ställas vid sidan av och jämföras med Svenska turistföreningens station i V. Vålådalen. Denna station ligger en dagsled från Undersåker (28 km) och har varit och är allttjämt en övernattningsplats. Sådan betydelse som Vålådalen har kan Rundhögen icke få även om där uppfördes en större turiststation, ty avstånden från Storlien och Enafors (i båda fallen ungefär 11 km) till Rundhögen äro för korta och Rundhögens läge möjliggör färder i fjällen åt blott ett håll — söderut. Vålådalen däremot utgör utgångspunkt för fyra stora turiststråk, nämligen över Grönklumpen eller Wallbo—Anarisstugan, över Lunddörrstugan—Tässasen, över Vålådalstugan—Helagsstationen och över Stendalsstugan—Sylstationen och dessutom åt nordväst över Nyhemmens lappläger mot Bunnerviken och Storulvåstugan och slutligen norrut över Skärsdalen via nya turistpensionatet norr Sällsjö by till Trillevallens turiststation. Den som endast obetydligt känner till Vålå-

dalen och icke varit i tillfälle att besöka Rundhögen kan kanske tro, att den senare platsen är märklig på något sätt, men så framstår den icke för lappfogden, som under 16 år uteslutande haft med fjällförhållandena i länet att göra.

Det framhålles i motionen, att beträffande eventuell försäljning av inägojorden i Rundhögen skulle föreligga »i själva verket samma skäl» som vid försäljning av tomt vid V. Vålådalen åt Svenska turistföreningen. Att Rundhögens belägenhet i och för sig icke kan jämföras med Vålådalstationens läge är ovan påvisat. Vintertid kan kanske högst 10 vuxna turister beredas nöjaktigt logi i Rundhögen eller någon grupp skolbarn, men att Rundhögen skulle kunna jämföras med Vålådalstationen i en officiell handling är för lappfogden alldeles oförklarligt. Rundhögen må vara vad det är, men att de fåtaliga login, som lämnas i denna lilla arrendegård, skulle vara av samma »betydelse för de allttjämt växande skarorna av människor, som söka rekreation i fjällen» som Svenska turistföreningens station i Vålådalen kan icke lämnas obestridd. Inga siffror angående frekvensen av turister eller tillhandahållna nattlogin per säsong äro heller lämnade beträffande Rundhögen.

Motionärerna föreslå att efter en eventuell försäljning ägaren till den avstyckade inägojorden skulle få samma rättighet till slätter, bete, jakt och fiske, som Hansson nu har som arrendator. I sistnämnda egenskap är han ej ensam om rätten till jakt och fiske, ty rätten till småviltjakt och till sportfiske är särskilt upplåten för en årlig arrendeavgift av 400 respektive 60 kronor, tillhoppa 460 kronor. Rätten till jakt å älg är förbehållen jordägaren men har under 1942 och 1943 upplåtits till arrendator Hansson utan särskild avgift. Huru kronan skulle för framtiden trygga sina arrendeintäkter från jakt-fiskeupplåtelser men blivande köpare av avstyckning ha skydd för sina nyttjanderätter å samma utmark ter sig icke så alldeles enkelt och klart. Köparen kan nog icke till skydd för sin rätt bliva beviljad inteckning.

En köpare av inägojorden skulle få en säregen ställning bland de s. k. fjällbönderna, ty han skulle å sitt område sakna virke till vedbrand och till underhåll av gårdesgård och åbyggnader; han bleve jämförlig med en tomtägare.

Såvitt lappfogden kan se, skulle det handtag man nu vill lämna Hansson icke innebära någon hjälp till bättre utkomst eller existensmöjlighet på Rundhögen, försåvitt han icke skulle äga rättighet att sälja fjällstugetomter å de förvärvade inägorna eller ha för avsikt att med upplånat kapital uppföra ett turistpensionat. Att tillskapa ett jordbruk om blott 3 hektar och där innehavaren skulle vara direkt beroende av att få för virkes- och vedtäkt, utslätter och bete nyttja kringliggande kronomark och detta på särskilt för renbete inköpt mark, synes mindre väl gå ihop med nuvarande strävanden att för landsbygdens befolkning skapa härkraftiga jordbruk.

Som ovan framhållits har man särskilt i jordbruksutskottet tydligt förutsett, att ett medgivande till försäljning av tomt för Vålådalstationen skulle kunna skapa prejudikat. Ehuru nu förevarande försäljningsfråga ligger helt annorlunda till än den nyssnämnda, är denna likväl åberopad på sådant sätt, att när Svenska turistföreningen fått köpa tomt vid V. Vålådalen för sin station, så bör arrendator Hansson få friköpa inägorna till hemmanet Enbogen och därtill få vidsträckta rättigheter på den av kronan ägda utmarken. Och skulle riksdagen bifalla motionen, så frågar man sig, var gränsen kommer att gå för de rättigheter nästa köpare av ett stycke jord inom renbetesfjällen vill betinga sig med åberopande av fallet Enbogen. Det förhåller sig nämligen så att inom renbetesfjällen i länet finnas ett flertal hemman, där arrendatorn själv har nybyggd boningshus och övriga byggnader, utfört aktningsvärda nyodlingar och

i tre fall uppfört kraftanläggningar för elektriskt ljus samt driver en betydande turistpensionatsverksamhet (två hålla vandrarehem) å härför mycket välbelägen plats — huru skall man då förfara, när dessa snart nog kunna väntas göra framställning om friköp? När dessa komma med framställning att få köpa sig fria — att de komma att anhålla om tillstånd att köpa viss del av arrendehemmanet kan anses alldeles säkert, därest nu ifrågavarande motion vinner kamrarnas bifall — ha de en arbetsprestation att peka på under det att man i fallet Enbogen hänvisar till vad fäderna åstadkommit, vilket för övrigt enligt vad handlingar utvisa beträffande uppodling av inägojorden synes vara mycket tivelaktigt. Ett bifall till motionen synes därför komma att rulla upp ett problem med betydande räckvidd och av stort intresse för därav berörda parter, nämligen staten, lapparna och hemmansarrendatorerna.

I motionen hemställes att riksdagen måtte medgiva, att det kronan tillhöriga hemmanet Enbogen 1¹ i Åre socken, Jämtlands län, finge försäljas till arrendatorn Anton Hansson. Nämnda hemman innehåller enligt den av utskottet införskaffade utredningen en areal av 13 767,8895 hektar. Av motiveringen till yrkandet framgår emellertid, att motionärernas mening är att försäljningen endast skulle omfatta fastighetens inägor med en areal av cirka 3 hektar, varjämte genom köpeavtalet icke skulle upphävas den rätt till jakt och fiske samt slätter och mulbete på utmarkerna, som enligt arrendekontraktet nu tillkommer arrendatorn.

Med anledning härav vill utskottet framhålla, att gällande jorddelningslagstiftning torde lägga hinder i vägen för en sådan uppdelning av ifrågavarande fastighet som föreslås i motionen. Därest en försäljning av endast inägor skulle komma till stånd, måste nämligen dessa avstyckas från den övriga fastigheten. En sådan avstyckning från en jordbruksfastighet torde ej få ske. Icke heller synas vid avstyckning kunna bildas servitut för rätt till bete, slätter, jakt eller fiske.

Under hänvisning till det anförda och då utskottet icke anser några särskilda skäl föreligga för en sådan försäljning som den föreslagna, får utskottet avstyrka bifall till motionen.

Åberopande det sagda hemställer utskottet,

att motionen II: 9 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 21 april 1944.

På jordbruksutskottets vägnar:

L. TJÄLLGREN.